

КОНКУРЕНЦИЈА И ТЕХНОЛОШКЕ ПРОМЕНЕ¹**COMPETITION AND TECHNOLOGICAL CHANGES****Радмило Тодосијевић**

Економски факултет Суботица, Суботица, Србија

Срећко Милачић

Универзитет у Приштини, Економски факултет, К. Митровица

Снежана Тодосијевић Лазовић

Универзитет у Приштини, Економски факултет, К. Митровица

Сажетак: *Нова технологија и глобализација мењају свет. Већина помодног размишљања о импликацијама ових промена је погрешна. Светска економија, економије у транзицији посебно, пролазе кроз "тектонска померања" и "потопе трансформација". Под поплавом футурофобичне литературе из области економије, у богатим индустријским нацијама све се више јавља забринутост због незапослености и стагнирајућих плата². Наводни узроци за то су глобализација и задивљујуће брза технолошка промена. Међутим, то није људски одговор на људско питање. Питање које се поставља могло би се дефинисати: да ли и технолошка револуција изискује економску револуцију и како стоје ствари са конкуренцијом? Управо промена која се догодила у савременом добу је темпо технолошке иновације и њен утицај на конкурентност. Животни циклус производа и технологије се све више скраћује. Потребна је иновативна реакција „пре чињенице“. Основна тежња је технолошка и конкурентска доминација. Информационе технологије (полупроводници, компјутер, софтвер и телекомуникације) и њихов однос са силама глобализације, доприносе сурвавајућим трошковима комуникација и глобализацији производње и финансијских тржишта. За узврат глобализација подстиче технологију интензивирањем конкуренције и убрзавањем дифузије технологије путем директних иностраних инвестиција. Заједно, глобализација и ИТ савлађују време и простор. Управо због ове релације простор - време долази до радикалне промене у економији и у њеним подручјима. Насупрот индустријској економији наступа умрежена економија.*

Кључне речи: конкуренција, технички прогрес, технологија, знање, иновативност

Abstract: *New technology and globalization are changing the world. Majority of modern thinking about implications of these changes is wrong. World economy, economies in transition especially, are going through "tectonic shifts" and "floods of transformations". Under the flood of futurophobic literature from the field of economy, in industrially rich nations there is more and more concern over unemployment and*

¹ Рад саопштен на Међународном научном скупу УКСП-ИС 2015, 5-6. новембра 2015. године, у Косовској Митровици

² The Economist A Survey of the World Economy, september 28 th 1996. str 3. Лавина футурофобичних књига наговештава, ни мање ни више, него крај старог економског поретка. Погледајмо наслове књига: "Крај изобиља", "Крај рада", "Смрт инфлације", "Смрт конкуренције", Крај географије", "Смрт новца" или чак "Смрт економске науке".

stagnant wages. Supposed causes for that are globalization and astonishingly rapid technological change. However, that is not a human answer on a human question. Question that is asked could be defined as: does the technological revolution require economical revolution and how are things with competition. The change that has happened in modern era is the pace of technological innovation and its influence on competition. Life cycle of product and technology is becoming shorter. Innovative reaction "before fact" is needed. Basic tendency is technological and competition dominance. IT (semiconductors, computers, software and telecommunications) and their relation with forces of globalization are contributing toward declining expenses of communications, globalization of production and financial markets. In exchange globalization encourages technology by intensifying competition and by speeding diffusion of technology with direct foreign investments. Together, globalization and IT are overcoming time and space. Because of this time-space relation, it comes to radical change in economy and its fields. As opposed to industrial economy appears networked economy.

Keywords: *competition, technical progress, technology, knowledge, innovation*

УВОД

Највећи вид културе у укупној култури човека и човечанства манифестује се у култури рада која за последицу има продуктивност. У нашој привреди ефекти производног рада су веома ниски, јер за један час рада плаћамо много више него што се плаћа у високоразвијеним земљама.

Са повећавањем нивоа културе у изразу ефеката производног рада несумњиво ће расти конкурентска позиција предузећа и привреде као целине. Одржавање високог успеха је манифестација конкурентски здраве позиције предузећа. Однос стратегије и конкуренције је питање које се увек може поставити. Стратегија увек почиње са питањем: шта се догађа на тржишту и настоји да истражи везе између догађаја и интерног дешавања у тражењу извора корективних акција. Нико не поседује рецепт за добитну синтезу већ је потребна интеракција између функција и не само што она иде са сваком од њих већ детерминише успех целог предузећа. Што боље функционише свака функција то је процес приближавања успеху целине већи. То може имати карактеристику случаја, јер:

- наши конкуренти раде то исто па је мање места за конкурентску предност на бази односа функција по функција и
- функционална оптимизација у вакуму као што нас учи теорија система, увек иде предалеко. Целина никад није оптимална ако одвојено оптимизирамо сваки њен део.

Предности у 1970-им годинама су се углавном базирале на менаџменту трошкова а када је дошло до успоравања раста који је наишао са рецесионим IV таласом тада су се почела тражити супериорна решења у позицији релативних трошкова. Са новим

таласом почетком 1980-их година наступа диференцијација као вид стицања конкурентске предности. Поново је у почетку било довољно остварити добит од супериорне продајне цене, без бриге за трошкове које је диференцијација довела. Следеће што нам се догодило, било је враћање иновације, која се развила на конкуренцији базираној на времену и техници ранијих 1990-их година. Онда нам се догодила еволутивна и сада умрежена економија. Напад, челични закон конкурентске економије води скупљању од коначности до ситница - испитати све. Постепено стратегија је добила много комплекснију нијансу захтевајући разумевање интеракција, изменом свих ових елемената, и дошло је до карактеристичних комбинација које омогућавају оштрину у посебним делатностима тржишта.

ДИЈАГНОЗА ПОДРУЧЈА ПРОМЕНА У ЕКОНОМИЈИ

У следећој табели навешћемо основна подручја промена између одлазеће класичне и наступајуће умрежене економије.

Подручја промена	Индустријска економија	Умрежена економија
1. Лимити	земља, капитал (новац)	време
2. Потрага за стратегијом	на папиру заснована, човек или телефон	на Web-у заснована
3. Трансакције	лицем у лице, телефоном, путем поште, папирнати новац кредитне картице, чекови	Е-маил, Веб, остали електронски начини за коришћење метода електронског плаћања
4. Комуникације	један са једним и један са многима	многи са многима
5. Похрањивање информација	аналогна	дигитална

За последњих 20 година глобална мрежа компјутера, телефона и телевизора повећала је свој капацитет преношења информација за преко милион пута. Компјутерска моћ се удвостручује приближно сваких 12 месеци у складу са MOOR-овим законом. Технолошки стручњаци аргуменују да се ИТ могу показати много значајнијом од било које раније технолошке револуције.

Многи аналитичари имају тмуран поглед у смислу да ће глобална дигитална економија проузроковати незапосленост и недостатак добро плаћених радних места, растућу неједнакост и сиромаштво. По њима брза технолошка промена и оштрија међународна конкуренција слаби тржиште рада главних индустријских земаља. Заједничка порука ових идеја јесте да светска економија која се мења захтева нову економску парадигму. Она ће сигурно наступити, јер већ наступа али са супротним тенденцијама у односу на песимистичка гледања. Велики део оваквих помодних размишљања једноставно је погрешан. Јер, како глобализацију тако и технолошке промене у великој мери неки преувеличавају. Токови капитала биће све већи и бржи док ће на технолошкој страни уз помоћ јефтине и ефикасне комуникационе мреже доћи до убрзаних трансфера. Информационе технологије и глобализација ће засигурно имати огромне импликације за фирме, раднике и владе. Конвенционална економска статистика пројектована за индустријско доба, није дорасла информатичкој ери. Такође не постоји оправдање за апокалиптичко предсказивање растуће незапослености и смањених надница због замене радника богатим привредама, компјутерима или страним радницима. Промена је увек рушилачка и нагла, јер јој се увек неко супротставља. Међутим, промена је просто економски раст под другим именом. Јер, раст и развој привреда и запослености почива на сталном померању ресурса од индустрија која пропадају до индустрија које су у развоју и то у континуитету. Замрзнуто тржиште рада без примања или отпуштања радне снаге представљало би разлог за забринутост. Ако би развијене земље покушале да заштите фирме и радна места од промена путем одређених тарифа, субвенција или заштите запослених они ће у суштини спречити не само промене већ и економски раст.

Четврти талас у развијеним економијама који је успоравао, сазревао истовремено је и усмеравао економију ка новом поретку. 1970-их смо развили идеје стратегије у складу са новим изазовима конкуренције. 1980-их смо прихватили изазов перформансе и поново учили лекције о интеграцији. Крајем 1980-их и у 1990-им монументални изазов промена је био пред нама, јер су темељи привреде почели да се мењају што је коначно довело у питање легитимитет неких институција. Коначно је дошло до синтезе кроз врхунске стратегије које користимо у 1990-им како би се нашли нови начини управљања организацијама неопходних за успех у новонасталом добу. Предстоји нам експанзија економије која се заснива на знању где ће производња све више бити у облику нематеријалних вредности као што су информационе услуге,

пропаганда и забава а не у материјалним добрима. Доћи ће до продубљивања технолошког јаза, али не и у моделу економске науке.³ Економска теорија се показала јасном, многостраном и довољно прилагодљивом да пружи програм за дигиталну будућност као и за механичку прошлост. Заокретом у развоју економија и модела економских наука нужно се намеће потреба редефинисања и конкурентских наступа предузећа кроз сопствене оутпуте на основу којих се остварује процес непрекидног прилагођавања и активног повратног деловања предузећа на своју променљиву околину.

УТИЦАЈ ЗНАЊА НА КОНКУРЕНЦИЈУ

Нове методе производње, нови производи или нови облици индустријске организације јављају се као главна подстицајна снага економског раста па самим тим и раста животног стандарда. Привреде имају ограничене количине капитала и радне снаге без обзира на растућу незапосленост. Без технолошког прогреса шансе за раст би коначно биле исцрпљене. Раст се може одржати само изналагањем бољих и нових начина коришћења ограничених ресурса.

Технологија ће, који су економисти годинама сматрали резидуалним фактором, а не тржиште, утицати на смер и темпо привредног развоја. Традиционални "неокласични" модели раста развијени 50-их година су се усредсредили на рад и капитал. Ако додате више рада и капитала, каже теорија, оутпут расте. Међутим, ови модели су имали парадоксалан квалитет: дугорочно инвестициона стопа нема никаквог ефекта на стопу раста економије. У тзв. стању мировања, пер цапита раст оутпута је осуђен да буде нула, осим уколико у привреди делује технолошки прогрес. На технолошки прогрес се гледало као на нешто што је само од себе пало с неба. Студије показују да у већини привреда већи инпути рада и капитала једва да доприносе 50% укупном расту оутпута XX века.⁴ Огромни необјашњени остатак назван је "технолошка промена" али истине ради то је пре било мерило незнања економиста.

"Нову" теорију раста измозговао је средином 80-их својим пионирским радом Paul Romer економиста са Станфорда покушавши да технологију директно инкорпорира у модел економског раста, објашњавајући како се знање у облику технологије и људског

³ Тодосијевић Лазовић С., (2010) Нови производни програми, раст производне способности и економска ефикасност предузећа, докторска дисертација. Стр. 41.

⁴ The Economist A Survey of the World Economy, september 28 th 1996. str.8-10.

капитала, ствара и шири у економији. Произилази да нове идеје о ефикаснијим процесима и новим производима по правилу омогућавају континуирани раст. До Ромеровог рада раст се углавном посматрао у изразима технолошке иновације (Шумпетер) а интересовање за ово је оживело последњих година. Модел којим се раст посматра као интеракција између пробоја технолошког развоја и утакмице између фирми и данас не губи на актуелности. Посматрајући кретање у дугачким таласима приближно сваких 50 година на основу модела Шумпетера, не значи да у изучавању треба занемарити циклусе Кондратјева. У економској историји они су се непогрешиво потврдили. Предсказати консеквенце нове технологије је изванредно тешко.

Учени људи упорно аргументују да се информатичке технологије разликују по својој врсти од ранијих технологија и да ће стога имати у великој мери другачије економске последице. Њена прва изразита карактеристика је њена продорност. Друга важна карактеристика је вртоглави пад цена компјутерске обраде у просеку за 30% годишње у последњој деценији. Очекује се да ће цене брзо и надаље да се смањују током следеће деценије.

Свет никада није видео такав драматичан пад цене једног индустријског инпута. Опадајуће цене јављају се као најбоље мерило брзине технолошког прогреса чиме се потврђује утисак о убрзању темпа промене. Циклуси производа причају исту причу о бржој промени. 70% прихода компјутерске индустрије потиче од производа који пре две године још нису постојали.

Посебна предност информатичких технологија је та што се ствара редукација у трошковима комуникације и трансакција чиме се помажу тржишта да раде ефикасније.

Најважнија карактеристика ИТ је што се бави знањем, јер се све више и више знања може кодификовати што би омогућило да се знање брже шири и тако олакша земљама у развоју да колико толико сустигну развијене. Кодификација знања и ниски трансмисиони трошкови олакшавају продају услуга елиминисањем потребе за директним контактом произвођача и потрошача, што омогућава фирмама да своје различите активности лоцирају у развојне земље и да их повежу компјутерском мрежом.⁵ Ентузијастички наводе да ИТ

* Да су се аутомобили развијали истим темпом као микропроцесори током последње две деценије, типичан ауто би данас стајао мање од 5 долара и прелазиио би 250.000 миља са једним галоном горива.

⁵ Тодосијевић Р., Стратегијски менаџмент, Економски факултет Суботица Том I. 2010. стр. 302-310.

имају мање захтева у погледу ресурса него раније технологије и да је мање штетна по окружење. Њима се омогућава померање ка тзв. "бестежинској" привреди где се оутпути највећим делом јављају као нематеријална добра.

Без обзира на "рупу" која постоји у статистици и другим недостацима, компјутерска револуција није подстакла продуктивност а објашњење би могло бити да није било револуције⁶ већ само један природни континуирани техничко-технолошки ток. Показаће се да савремени технолошки прогреси су приближно у истом нивоу са прогресима постигнутим кроз историју развоја економија. Може се рећи да данашњи компјутер је око 60 пута моћнији него пре 10 година неће нужно бити и 60 пута продуктивнији. И поред тога, што компјутеристика је пратећа опрема и софтвери постају све јефтинији велики број се користи за задатке који нису витални. Овоме доприноси и брзина застаревања где под најездом "моћи" долази до бржег потискивања постојеће опреме, пре него што је дошло до репродукције. Уместо трошкова као доминирајуће категорије за исказе о конкурентности, све већи део трошкова који су намењени истраживањима развоју и информатичким технологијама посвећује се диференцијацији производа и маркетингу у борби за тржишни удео а не да се постојећа производња учини ефикаснијом.*

УТИЦАЈ ТЕХНОЛОГИЈЕ НА КОНКУРЕНТНОСТ ПРОИЗВОДА

Корист од технолошких пробоја увек долази са временским закашњењем. Брзина примене научно-техничких достигнућа претпоставка је за дефинисање позиције конкурентске предности. Предузећима треба времена да би идентификовала најефикаснији начин коришћења нових технологија и да изврше организационе промене. Широка распрострањеност неке технологије а не њено откриће је оно што доноси највећу корист. Раст продуктивности у индустријским привредама кроз историју посматрано имао је своја успорења нарочито због скорог прихватања научно техничких достигнућа. Знања о информатичким технологијама нису довољна. Предузећа морају научити како да их најефикасније користе. 3/4 свих издатака за информатичке технологије инвестирано је у

⁶ The Economist a Survey of the World Economy, September 28th 1996. Str. 19, Jeremy Rifkin, "The End of Work", Putnam's Sons, 1998. g.

* ОЕСД "Технологија, продуктивност и радна места" Париз, 1999.

услужним индустријама као што су телекомуникације и финансијске услуге. Иако нам је компјутер дошао пре 53 године, компјутерска револуција је тек почела 1971. када је Intel увео микропроцесор. ИВМ-ов РС је уведен тек 1982. године. Електричној струји да покаже производне предности требало је 40 година што указује да није изненађење да се користи од компјутера тек требају материјализовати. С друге стране захваљујући паду цена рачунари се у привреди брже шире него што је то био случај са електричном енергијом. Показаће се да ће користи од продуктивности тек почети да се жању када дифузиона стопа технологије пређе 50%, тада ће добИТ од продуктивности бити веома близу. На нивоу предузећа више него на нивоу привреде као целине, постоје докази да ИТ подстичу продуктивност.⁷ У 367 великих америчких производних и услужних фирми које су анкетирани између 1998. и 1992. године истраживачи су утврдили да су инвестиције у рачунаре дале просечан принос од више од 50% годишње.^{*} Користи се јављају али их стандардна економска статистика не обухвата. Методе које се користе за мерење продуктивности су погодне али за оутпут XIX века али не и за електронске чаролије XXI.

Са друге стране у сектору услуга где се продуктивност веома тешко мери јавља се парадокс јер указује на успореност раста продуктивности. У производњи где постоје поузданије информације раст продуктивности се јавља као стабилнија категорија. Ово је у суштини сигнификантно јер се у многим услужним делатностима пропорционално инвестирало више у информатичке технологије него у производњу. Један од највећих проблема је израчунавање промена цена које се користе за подизање раста номиналног оутпута између два периода како би добили промене обима оутпута. То је релативно лако за основне производе као што су жито или челик, али много теже за добра и услуге где се непрекидно појављују нови бољи производи. Проблем погрешног мерења постаје још акутнији како се оутпут помера ка производима и услугама где је квалитет важан фактор. За неадекватност и непоузданост информација за креирање модела о продуктивности можемо кривити економију "која је просто постала немерљива". Конвенционалне методе мерења економије нису више дорасле задатку а економисти не могу да се сложе око побољшања.

Ако се историја јавља као неки водич, многи који сеју страх

⁷ Jeremy Rifkin, "The End of Work", Putnam's Sons, 1998. g. str. 35.

^{*} Brynjolfsson E. i Hitt L.: "Informaciona tehnologija kao faktor proizvodnje: uloga razlika među firmama", Economic Innovation and New Technology, 1995, sveska 3.

од технологије неће бити у праву. У последња два века огромног технолошког напретка, запосленост и реални приходи у богатим индустријским земљама су континуирано расли. Број радних места и животни стандард су порасли због технолошке промене најразвијеније земље као највећи примаоци нових достигнућа имају најнижу стопу незапослености. Биће укинута милиони радних места због технологије али ће те технологије створити претпоставке за новијим квалитативнијим радним местима у сфери рада много више него што је број затворених. Технологија је променила типологије радних места. Технологија подстиче оутпут и ствара нову тражњу било повећавањем продуктивности, а тиме и реалне приходе, или стварањем нових производа.⁸

Ако се нова технологија користи за производњу постојећих свари ефикасније а не креирају нови производи, краткорочно, запосленост може да се смањи али дугорочно оваква повећана ефикасност ће такође повећати тражњу и број радних места. Увођење нове технологије обично доноси са собом пораст инвестиција што ствара више радних места у предузећима која производе капитална добра. Конкурентност се јавља као функција квалитета оутпута. Тада настају и ефекти прихода и цене. Са друге стране технологија умањује трошкове увећавањем ефикасности у односу на оутпут што доводи до једне од следећих трију ствари: цене производа и услуга о којима се ради, падају; наднице у индустрији које примењују нове технологије расту; профити расту. Ове три ствари, слободно можемо рећи резултат су конкурентности у изразу технологије.⁹ Више надница или ниже цене ће повећати куповну моћ потрошача и подстаћи тражњу, доводећи до већег оутпута и запослености негде друге у економији. Идентификовати непосредне ефекте нових технологија са аспекта уштеда у раду је лакше него утврдити ефекте компензирајуће тражње. Тачно је, да у неким привредама због наступа технолошке промене може привремено доћи до веће незапослености, међутим пракса нам показује да највећи корисници компјутерских технологија у производњи су управо најбољи на фронту радних места. Од 1980. године укупна запосленост у Америци је порасла за 24%, у Јапану за 17%, али у ЕУ за мање од 2%. Чини се да то потврђује да су нове

⁸ Тодосијевић-Лазовић С. Нови производни програми, раст производне способности и економска ефикасност предузећа, докторска дисертација, Универзитет Нови Сад, Економски факултет Суботица 2010. стр. 33.

⁹ Тодосијевић Р. Стратегијски Менаџмент, Том I. Економски факултет Суботица, 2010. стр. 604-633

технологије добре а не лоше што се тиче радних места. Теже је проценити утицај информатичке технологије на услуге, али је ОЕСД утврдила да су радна места најбрже расла у земљама који су највише инвестирале у информатичке технологије. Треба ли бољи исказ од става о конкурентности, да долази до повећања запослености? Дугорочно гледано нове технологије ће створити бар 1% нових радних места у односу на она која нестају. Овде је потребно да укажемо на временску дистанцу између губитка старог и стварање новог радног места као и неподударности између знања потребних за старо односно за ново радно место. Већина радних места ће нестати на нивоу полуфабрикованих док ће многа радна места у будућности бити отворена само за оне са добрим знањем и образовањем. Неопходно је створити претпоставке за каријере у кибернетском простору. Захваљујући својој продорности ефекти стварања нових радних места би требали бити јачи у односу на кретања кроз историју. Дифузија информатичких технологија је бржа од ранијих па би и користи требале бити брже.

Телекомуникације и рачунарске технологије стварају и створиће нове врсте услуга. Америчка филмска индустрија је од 1990. до 2000. године створила више радних места него произвођачи аутомобила, фармацеутске фирме и хотели заједно. Створиће се радна места за информационе менаџере, за стручњаке из разних делатности, за отклањање грешака у интернету итд.

Сигурност наспрам постојеће несигурности у односу на радна места са продором нове технологије требала би се повећавати а не смањивати. Кључ за успешну стратегију је развијање разумљиве широко прихваћене мисије која ће спојити циљеве и вредности организације с једне стране, и различите могућности за њихово остваривање с друге стране.

Мисија и дефинисање различитих могућности морају бити квалитативни за опстанак у свету који се рапидно мења. Међутим, оне су практичне за примену само ако имају квантитативне мере и циљеве који дефинишу њихово остварење у било ком временском периоду. Предузеће од успеха мора имати свој план акције. План акције се састоји од задатака, одговорности за његово прихватање и временског оквира за његово остваривање. Чак је и највећа стратегија са најпрецизнијим квантификацијама у целини узалудна ако не прецизира кораке, одговорности и време за сопствену имплементацију. Без ових корака одлучивање је препуштено индивидуалном наступу. Пошто се информације морају прибавити и анализирати како би се смањила потреба за интуицијом, одређивање стратегије је превасходно питање избора пред неизвесношћу. Ово ће

увек бити проблем, пошто се чак и у сигурнијем времену акције конкуренције и даље бити донекле непредвидиве.

Као важне карактеристике једне технологије показују се: повећање продуктивности, побољшање квалитета, смањење трошкова, флексибилност, поузданост, сигурност итд. То уствари су и основне претпоставке за конкурентност. Доношењем одлуке о новој технологији ми у суштини процењујемо опште карактеристике сваке појединачне технологије како би се обезбедила техничка и економска оправданост њене примене.

КОРЕСПОДЕНТНОСТ ЦИЉЕВА ОРГАНИЗАЦИЈЕ И КОНКУРЕНЦИЈЕ

Указујемо на подручја која имплимирају упоређивање циљева предузећа са општим организационим циљевима и односа према конкуренцији.¹⁰

1. Тржишна позиција захтева анализу тржишних трошкова понуђених производа, процену конкуренције и тржишног удела.
2. Развојни потенцијал захтева анализу дугорочних и краткорочних користи, будућу конкурентност и анализу величине и снаге конкурената.
3. Користи за купце упућују на процену будуће технологије са аспекта директних и индиректних користи која се обезбеђују купцу. То обухвата цену производа у односу на његову вредност, квалитет производа, поузданост и услуге купцу.
4. Профитабилност се анализира кроз упоређења учинака технологије у прошлости, предности нове технологије у смислу повећања добити у односу на традиционалну као и остварена вредност примене нове технологије.
5. Анализа трошкова и токови готовине захтевају финансијску анализу са одговарајућим модификацијама која покрива фиксне и варијабилне трошкове, трошкове застаревања, трошков одржавања и инсталирања, трошкове закупа и одржавања простора, трошкове инвестиција, приход од инвестиције, пореске обавезе, трошкове капитала и трошкове паралелних пројеката.
6. Искоришћеност ресурса (радне снаге и капитала) у пре и

¹⁰ Тодосијевић Р. Стратегијски менаџмент, Том I. Економски факултет Суботица 2010. стр. 335- 337.

пост технолошким фазама, анализирамо и оцењујемо на основу материјалних инпута и тока оутпута, однос вредности опреме према повећању продуктивности као и инпути које захтева технологија, очекивани оутпут, упосленост техничког и нетехничког особља.

7. Изложеност ризику и неизвесности увек су присутни код усвајања нове технологије што мора бити процењено из позиције почетних улагања, прихода од инвестиција, рока повраћаја и постојаности технологије.
8. Ефективност производа нове технологије где треба оценити функционалност, трајност и изглед.
9. Организациона продуктивност нове технологије треба да повећа организациону способност у смислу брзог реаговања на изазове. Овде је потребно анализирати време испоруке, стопу шкарта, искоришћеност радног времена, степен обучености, анализа циклуса од дизајнирања до производње. Пројектним менаџментом треба објединити све ове елементе и активности а затим их ставити у однос са организационим циљевима које треба остварити.

Задатак са којим се већина организација суочава је потреба идентификације са потребом ревитализације у процесима трансформације. Тешко је не сложити се са ставом Кемски Охмаеом да "оно што нам је данас потребно, можда није нова теорија, концепт или оквир, већ људи који умеју да размишљају стратешки". Ми знамо како многе ствари да урадимо до прилично софистицираног нивоа разумевања. У креирању и спровођењу стратегије ми имамо много баријера. Одсуство концентрације напора, неразумевање природе промена, високи ниво техничко-техничке застарелости, структурна неусклађеност, привредна неравнотежа, изолационизам, инвестициона неспособност, непостојање селективног приступа у трансферу технологије, низак ниво конкурентског наступа, неадекватно дефинисање своје позиције у међународном окружењу, одсуство контроле, доминантност циљева економије, многи нерегуларности у функцији привреде и државе, политички наступи без покрића, повећана неизвесност од будућности и многе друге ствари који у сваком случају ће бити важни додаци код дефинисања будућих стратегијских опција и за предузећа и за привреду као целину и за државу. Због неспособности адекватног разумевања садашњих и долазећих ситуација суочавамо се са проблемима комплексности и хаоса. Опције треба тражити у равнотежи постојећег и долазећих приступа.

КРИЗА И ДИСКОНТИНУИТЕТ У РАЗВОЈУ – ПАД КОНКУРЕНТНОСТИ

Данас имамо кризу глобалне акумулације. Илузије о развоју руше се кризом из чега произилази одређење да не постоји стање "развијености" већ само континуирани процеси промена који могу бити прихваћени као "развој" или "неразвијеност" зависно од тачке гледишта.

Ми данас имамо кризу у трговини, индустријском развоју, функционисању државе, функционисању привредних система, запошљавању и социјалној заштити, интеграцији, окружењу, безбедности и одбране, културним вредностима, стилу живота. Одговор за ова питања зависи од концептуалног инструментарија, будући да кризу као такву не можемо разликовати од наше перцепције кризе. Ако криза, а она то јесте, може бити полазна тачка изучавања друштвене трансформације и укупног преображаја, то ипак значи да су нам неопходна полазишта за кризу. Чак и када би се појавила нова ера раста, а она изостаје без обзира на прокламованост, било би тешко вратити се на старији пројекат. Стагнирајући сектори су створили незапосленост која није у довољној мери компензирана експанзијом динамичких сектора. Изолационизам у међународном окружењу, политички дилетантизам и одсуство консенсуса у путевима развоја успорили су процесе у потреби за трансформацијом. Поткопање легитимитета државе а са њим и многе друге ствари. Нови тип друштвеног покрета подразумева бављење и питањима развоја и мира и екологије на дужи рок а не избором политике кратког века и незнатне супстанце.

Код нас постоји проблем и индустријализације и деиндустријализације и пример смо општег феномена назадовања традиционалних индустрија и структуралне неспособности прилично нефлексибилног привредног сектора да се прилагоди једно драматично промењеној светској економији, која своје динамично језгро премешта из сектора у сектор. Данас имамо мешавину скоријих структуралних проблема и њихово секуларно пропадање, управо започето неадекватним развојем. Раст по правилу мора бити плаћен социо-економским дуализмом, јер неолибералан одговор да се нападне "социјализација" и сужи сектор друштвених служби у комбинацији са монетаристичким мерама, тежи ка повећању социјалних тензија у земљи. Питање незапослености алармантно звучи јер тангира око 3,5 милиона људи, али докле год остали део становништва може, ако не да побољша, а оно бар да сачува свој стандард живљења "друштво" ослобођено идеологије једнакости и

солидарности неће реаговати. Незапослени су у ствари жртвовани у интересу продужења потрошачког менталитета за један одређени број. Произилази да ће се економска политика стварања незапослених наставити, а службама безбедности ће се обезбедити све што се сматра неопходним, ради контролисања излива повремено могућих социјалних немира. Демонстрација класног раскола може се појавити и у географском изразу. Управо због кризе кредибилитета данашњег пројекта.

"Криза" је ствар степена одступања од дефинисаног курса, јер говори о "друштвеном пројекту" уместо о историјској мисији или програмској оријентацији је у ствари покушај тражења излаза из кризе. Иза сваког друштвеног пројекта постоји једна утопијска визија, где та навигациона помоћ "друштвеном пројекту" даје његов општи правац. Ми се јављамо као тужан пример многих промашених пројеката, јер имамо губљење вере у друштвене пројекте и ерозију легитимности државе. С друге стране јављамо се као жртва противречности између потрошачких захтева и потребе за рационализацијом производног система, протуречности које се не решавају. Стратегија економског раста са истовременом потрошачким бумом је оманула. Данас имамо дезекономију обима, негативно дејство техничког прогреса, феномен "нове" класе, злоупотребу радног места и корупцију, одсуство предузећа из међународног тржишта али и вероватно утопијску приврженост моделу раста који се без националног консенсуса о моделу развоја на политичком нивоу не може спровести.¹¹ Политички и економски изолационизам отежава проблем промене правца. Потребе за променама су све очигледније а заокрети у политици који треба да имају карактер промене курса предуслов су економским променама, јер развој се мора анализирати и у политичком контексту. Са тог аспекта уместо концентрације и прогреса ми имамо разједињеност и назадовање. Одсуство усклађености односа у функционисању двеју држава Србије и Црне Горе не само да ће спутавати раст и развој конкурентности него ће подстицати црну економију, шверц и корупцију. Економска логика неке ситуације не подудара се увек са политичком. У теорији развоја је постојала нека стална склоност ка одвојеном разматрању неких политичких питања од питања која су директно повезана са развојем. То је један од разлога зашто је

¹¹ Тодосијевић Р. Процена инвестиционих перформанси, Међународни конгрес Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске, Бања Врућица 18-20.IX. 2014. стр.374

проблем изненађења, која нам се стално догађају, увек био превиђен. "Откриће изненађења" увек је у вези са поновним открићем политике. Докле ће нам се то догађати? Питање постављам због тога што политичка премишљања добијају највећи приоритет у пројектовању развојних стратегија. С друге стране озбиљно имамо ограничење, што се тиче алтернативних стратегија, чиме се онемогућава адекватни избор.

РАЗВОЈ КАО ПРЕТПОСТАВКА КОНКУРЕНТНОСТИ

Главна корито по коме се поток достигнућа науке улива у економију, обогаћујући и квалитетно мењајући производне снаге друштва је систем усмерених научно-техничких и технолошких програма. Потребно је идентификовати водеће организације способне за конструктивно технолошка унапређења и експерименталну производњу, за припрему и увођење иновација и за формирање инжењерске научно-техничке базе. Фабричком сектору науке треба поклонити дужну пажњу а приватном сектору у експанзији треба обезбедити партиципацију у финансирању и истраживачке и развојне активности. Фабрички сектор најближи је производњи и органски се стапа са њом. Стварање кадрова за интензификацију раста и развоја и њихова компетентност представљаће посебан развојни проблем. Систем професионалног образовања потребно је подићи на виши ниво а рационализаторство и проналазаштво треба да добију нову афирмацију.

Развојни континуитет се не може заобићи нити га је могуће остварити кроз нагли скоковит раст и развој, осим у одређеним доменама. Научно технички прогрес, као одлучујући покретач интензификације и повећање ефективности саставни је део и претпоставка континуираног развоја. Константно усавршавање технике и технологије и замена застареле технике новом продуктивнијем важан је правац техничког прогреса у производњи и задатак инвестиционе и развојне политике. Развој производње алатних машина, електротехничке индустрије, микроелектронике, рачунарске технике, апарата и инструмената, целокупне информатичке индустрије је услов усавршавања машина која обухватају технолошке процесе што ће омогућити комплексну механизацију, аутоматизацију свих фаза производње. Ово напомињемо због чињенице да ниво техничке савремености средстава за производњу по правилу долази до изражаја кроз квалитет и употребна својства производа. Ове две карактеристике са осталим категоријама маркетинг менаџмента, предоминантно утичу

на ниво конкурентности оутпута.

Принципијелно нове технологије ће изазвати крупне фундаменталне промене, јер карактеристике прогресивних технологија су мали број операција, континуитет, мањи утрошци ресурса итд. Стварање материјала са унапред задатим својствима и то прогресивних, конструкционих, синтетичких, композиционих, суперчистих и других, представљаће имплементацију прогресивних технологија. Хемизација производње постаће важан правац што претпоставља убрзани развој грана хемијске индустрије. Управо светске прогнозе показују да ће за 5 - 10 година у овој бранши бити скоро 80% нових производа који су нам данас потпуно непознати. Технички развој енергетског комплекса значио би један квалитативни напредак у енергетском билансу и у квалитету производње и снабдевања енергијом. У агроиндустријском комплексу доћи ће до радикалних заокрета због утицаја техничког прогреса с једне стране и еколошких стандарда са друге стране. Јавиће се нове сорте подстицане индустријским активностима чије ће карактеристике бити енормно високи приноси и вероватно генетска модификованост. продуктивност у пољопривреди ће се постепено приближавати индустријској продуктивности а тада неће бити субвенција. Данас се међутим налазимо у колонијалном положају што се тиче продуктивности не само у примарном него и у секундарном и терцијарном сектору. Неопходне су реконструкције које ће у основи значити компензацију основних производних фондова на новој техничкој основи, док ће предузећа имати преоријентацију на потпуно и приоритетно коришћење квалитативних фактора економског раста. Приоритет треба дати оним производима и производњама који могу да убрзају техничко-технолошку реконструкцију целокупне привреде чиме би се створила нова конкурентска позиција за домаћи оутпут. Економска филозофија експортне оријентације претпоставља или конкурентску надмоћ или уклињавање у шупљине привреда других земаља. Највеће ефекте можемо добити кроз комплексну реконструкцију, кроз ослобођену маркетинг-менаџмент иницијативу уз претпоставку обухватања целокупног технолошког ланца што ће у основи довести до нових капиталних трошкова који ће пак бити исплативи.¹² Предузећа којима се професионално добро управља она ће непрекидно тражити боље начине да систематски организују

¹² Тодосијевић-Лазовић С. Нови производни програми, раст производне способности и економска ефикасност предузећа, докторска дисертација, Универзитет Нови Сад, Економски факултет Суботица 2010. стр. 159.

радикалан иновативни процес. Један од начина јесте подстицање инкременталног приступа како бисмо генерирали максималан број могућих идеја за побољшавање конкурентске позиције.

Други правац који можемо неговати јесте интрапредузетништво са циљем да се имплементирају нове идеје унутар постојећих предузећа. Могу постојати и индивидуални интрапредузетници али и интрапредузетнички тимови. Комплементарни правац био би експериментисање са новим начинима организовања јединица за фундаментална истраживања. Научна савршеност је кључна филозофија за успех а реализација резултата претпоставља одређена средства у континуитету уз претпоставку инвестирања у људе и опрему.

Развојни и иновативни процеси су у функцији јачања конкурентске снаге предузећа и имају за циљ да укажу на правце акција и динамику развоја предузећа.¹³ Резултати ових напора манифестују се у програмирању развоја производа, процеса и технологија. Посебно ћемо акцентovati гране и предузећа са динамичким развојем где је научни и технички прогрес интензиван. Ово због чињенице да расположива укупна сума знања у једној области представља полазну основу иновационог и развојног процеса. За прогнозе развојног процеса и конкурентске позиције производа и технологија и уопште пословног понашања предузећа, неопходно је да се у пул расположивих знања унесе и да стално пристижу нова знања како се садашњи напори усмерени ка будућности не би обезвредили у тој будућности.

Покретачка снага развоја јачања снаге предузећа и иновативних пробоја по правилу се налази у технолошкој промени и то нарочито тамо где постоји растући дисконтинуитет.

ПРЕТПОСТАВКЕ ЗА ЈАЧАЊЕ КОНКУРЕНТСКЕ СПОСОБНОСТИ

Сваки посао у садашњости и будућности треба бити усмерен према јасно дефинисаном, одлучном и достижном циљу. Циљ је постизање довољне, одрживе конкурентске предности које ће омогућити предузећу да испуни своју сврху. Сваки секундарни циљ мора бити такав да његово остварење најдиректније, брзо и економичности доприноси употпуњењу сврхе сваког појединог

¹³ Тодосијевић-Лазовић С. Нови производни програми, раст производне способности и економска ефикасност предузећа, докторска дисертација, Универзитет Нови Сад, Економски факултет Суботица 2010. стр. 15.

настојања. Избор циља заснивамо на средствима који су нам доступна, конкуренцији и на тржишту. Разумевање проблема и преузимање иницијативе су неопходни да би се остварила позиција предности и задржала слобода акције. На тај начин можемо изложити своју вољу у конкурентском наступу. Одређени ритам по правилу детерминише курс развијања могућности у смислу конкурентске доминације или слабости али и у смислу наглих обрта ситуације. Мора се створити механизам реаговања у односу на неочекиване промене.¹⁴ У том смислу изнећемо неке своје основне претпоставке као резултат мисаоног експеримента за развојно реаговање и одржавање конкурентске позиције.

Неопходна нам је као прво, комплексна прогноза развоја целине и то за период од 20 година. Она би представљала радни инструмент за програмирање развоја и раста али и за програмске реоријентације.

Нормативна прогноза са циљевима и задацима државне економске политике затим прогнозе развоја науке, програмирања развоја предузећа уз коришћење принципа варијантности у постављању циљева који би се кориговали у току реализације такође је претпоставка комплексног наступа и дефинисања оптималне варијанте развоја. Тамо где је могуће и потребно, као што су развој путне мреже, железнице, телекомуникације, снабдевање водом, електропривреда, позиције матрице вредности и др. дефинисати дугорочне перспективне циљеве са захтевима у техничко технолошким смеровима. Комплексно истраживање и перспективни циљеви треба да су у кореспондентној вези са научно-техничком политиком. Само придржавање објективним законима, стварање квалитативно нове технике у садашњој фази развоја требало би бити гаранција реализације научно техничких варијанти развоја.

У индустријским гранама са високим технологијама са гледишта конкурентне способности према тржишном учешћу већу улогу играју способности истраживања и развоја односно капацитет који може ово да реализује. Такође је важно и поседовање јединичних, револуционо важних патената. У окружењима која се брзо мењају и други показатељи могу да постану компаративни, као радна снага, добри односи са властима, располагање енергијама, сировинама и друго. Код оцењивања конкурентске способности поред тржишног учешћа потребно је узети у обзир и друга гледишта. Са аспекта привлачне снаге тржишта реализована конкурентска

¹⁴ Тодосијевић Р. Стратегијски Менаџмент, Том I. Економски факултет Суботица, 2010. стр. 338-339.

структура, једноставност приступа на тржиште, сама карактеристика конкуренције, одсуство екстремних флукуација у процесу пословања, могу бити значајни фактори приликом просуђивања па је због тога код конкурентске позиције потребан сложенији приступ.

Технологија припремања иновација као и наменских планова фундаменталних и примењених истраживања на бази дугорочних прогноза претпоставља сценарио за себе.

Иновационе процесе треба дефинисати и на нивоу бранше и на нивоу предузећа и као комплементарне али и као конкурентске задатке.

Неопходна је непрекидна мобилизација нарочито људских ресурса кроз адекватни систем професионалног образовања у функцији научно техничке и развојне политике. Улога перспективне основе економске стратегије као и концентрација потенцијала и напора у најперспективнијим областима науке и привреде треба да се јави као улога вођства. Те области могле би бити: електронизација привреде, комплексна аутоматизација, укључити флексибилну аутоматизовану производњу, убрзани развој енергетике, стварање и примена нових материјала и технологија њихове производње и обраде, битехнологија, генетички инжињеринг итд.

Идентификовање сетова догађаја у будућности може бити компаративна предност на којима се може градити стратешка конкурентска предност.

Нови производи и технологије као резултат активности стваралаца треба да буду ослонац организацијама у дефинисању развојних опција чиме би се остварило јединство концентрације капацитета, средстава и кадрова, што је и услов стварања новог квалитета према окружењу.

Међународна кооперација и подела рада према захтевима носиоца или са аспекта функционалних карактеристика опреме је нужност која ће се све више манифестовати. Мреже и алијансе добијају на значају у међународним оквирима. Селективни приступ без негативних конотација први је услов трансфера технологије.

Уз одговарајуће реконструкције и трансформације постојећег привредног амбијента могуће је повећање ефикасности постојећег производног потенцијала као и перспективно повећавање ефикасности привреде на рачун стварања новог привредног апарата, кроз увођење нових технологија, путем стварања нових производа уз активну примену научно-техничких достигнућа¹⁵. Ово су нови -

¹⁵ Тодосијевић-Лазовић С. Нови производни програми, раст производне способности и економска ефикасност предузећа, докторска дисертација,

стари задаци пред националном привредом и пред главне правце развоја, диктиране потребом за усаглашеношћу праваца акције.

Полазећи од општих циљева развоја привреде на дужи период и циљева који уопштено гледано - све то можемо представити у три блока: повећање стандарда становништва, развој привреде и перспектива развоја науке.

За стандарде становништва можемо поставити следећу матрицу вредности: здравље нације, стан и храна, запосленост, индустријске робе.

Подручја исхране може обухватити биљне производе. Биљне производе можемо претпоставити у смислу повећања обима производње следећим научно-техничким редоследом: ђубрење, примена нових сорти семена, побољшање агротехничких мера, употреба продуктивних пољопривредних машина, мељорација, стимулатори раста, пестициди, хербициди и тд. у зависности од постојања и билансирања, зависи оптимална варијанта достизања циља. Могућа је даља детаљизација других области и разних праваца.

У оквиру развоја привреде могу се економском политиком фаворизовати или подстицати раст и развој по привредним комплексима који се решавају као привредни задаци без обзира на карактер својине. То би могли бити: агроиндустријски комплекс, комплекс хемијске индустрије, металски комплекс, комплекс рачунарске технике, уређаја електроника, комплекс роба широке потрошње, транспортни комплекс, комплекс везе, комплекс материјално-техничког снабдевања, енергетски комплекс, сировински комплекс, шумарски комплекс, грађевински комплекс, наука и научно опслуживање, здравство, трговински и индустријски комплекс. Ове комплексе смо навели у изразу тежње за релативном економском самосталношћу као услова економских и политичких слобода. Оно што треба анализирати то је пораст ефикасности постојеће привредне структуре кроз уклањање слабости у систему на рачун модернизације док у другој фази треба ићи на примену принципијелно нове технологије, нових производа за нова тржишта уз тражење могућности за уравнотеженом или доминантном конкурентском борбом.

Прогностичко праћење се данас претвара у сталан инструмент помоћу кога се обезбеђује конкурентност - способност нових производа. Овај механизам треба да функционише континуирано

кроз етапе животног циклуса производа, предузећа и технологија.

Усавршавање методике и стварањем система прогностичког обезбеђења, елиминише се могућност изненађења и доприноси континуираном и стабилном развоју кроз процес стварања и увођења иновација.¹⁶

КАКО ДАЉЕ? – ИЗАЗОВИ И ПРИЛАГОЂАВАЊА

Дијапазон размишљања наших предузећа једнак је дијапазону размишљања на нивоу државе а то је погубно за менаџмент. Алтернативни избори и стратегије нису унапред познати. Ниједан доносилац одлуке не зна све интерне и екстерне факторе из окружења. Постоји велики број циљева а окружење карактерише различити степен неизвесности, тако да се одлуке доносе на основу процена, тумачења и логичке дедукције.

Спољно тржиште неће моћи да игра улогу стимулатора све дотле док не стекне поверење у нове доносиоце одлука у земљама транзиције. Чак и када би страни улагачи директним улагањем у економију земље повећали импулс који долази од домаћег тржишта на коме су се као нови самостални агенси укотвили, тешко би се могло очекивати значајнији резултати, јер су такви улагачи конкурентни домаћим, још неуким, и не само да не би персалдо повећали укупне импулсе домаћег тржишта него би могли довести и до њиховог смањења гушећи домаће улагаче. Питање самоодржавајућег раста у земљама транзиције остаје отворено. Србија планира раст по стопи од 5% (?) реаговања макроекономског и географског простора окружења не иду у прилог овој стопи. Самоодржавајући раст би се у Србији сигурније остваривао модернијим привређивањем и заокретом у избору профила развојне оријентације. Укључивање оних стратегија које карактеришу компаративне предности у располагању појединим врстама ресурса, значајно би допринеле формирању новог модела раста. Реоријентација менаџерског обрасца у правцу разноврсности и смањивање скале производње, мора доћи до изражаја у организационој форми и у развоју нове структуре односа између предузећа.

Када су у питању интеррегионални односи, неопходно је повести рачуна да не дође до већих разлика због трансфера технолошких промена од индустријски напреднијих земаља до земаља у развоју. Ово због чињенице да се нове технологије уводе не

¹⁶ Тодосијевић Р. Прогностика, Савремена администрација Београд, 1982. стр. 49.

само због своје супериорности већ и због њиховог утицаја на асортиман и цене. Код земаља у развоју, фактор цене не долази толико до изражаја као када су у питању развијене земље, једноставно због чињенице што је у питању економија обима.

Либерализација трговинске размере била је погубна за недовољно развијене земље, међутим и даље се („због уцена и наредби“) остаје при моделу који је обезвређујући за националну економију. Међутим, треба рећи да доктрина слободног тржишта и њено догматско спровођење у савременим условима звучи парадоксално, када се зна да власти доминирајућих економија у данашњим условима привређивања манипулишу "правилима тржишта" према својој политичкој вољи и националним интересима. Прилагођавање које би требало да обухвати цео свет не функционише, јер механизми реструктурирања и транзиције такође не функционишу. Критична истраживања досадашњих искустава показала су да је право прилагођавање могуће само путем привређивања на динамичкој основи и да садашњи услови привређивања мора неопходно да укључе у игру све учеснике у међународној интеракцији. Без позитивне стратегије прилагођавања од стране међународне заједнице веома је тешко дефинисати сопствена правила. Мобилизација свих људских или материјалних ресурса треба да осигура додатна финансијска средства како би се поново успоставила кредибилност и способност учествовања у међународним финансијским трансакцијама. Развој да, пре него дефлација и привредна стагнација и то у ствари треба да представља пут ка новој равнотежи у међународној економији.

У савременим условима привређивања пожељно је поћи од разлика између тржишта роба и тржишта хартија од вредности. У првом случају, учесници на тржишту колективно знају све о понуди и тражњи. На тржишту хартија од вредности цене се формирају на основу очекивања у будућности. Многи економисти покушавају да минимизирају ову разлику позивајући се на теорију рационалних очекивања, односно очекују будућност на основу куповне снаге вредносног папира кроз време или дисконтују камату како би калкулисали садашњу вредност. Данашњи услови привређивања не дозвољавају да односи између дуга и извоза буду већи од 200%, односно извоз треба да буде најмање 200% већи од дуга. Полазећи од претпоставке да извоз изравнава увоз, то би значило да резерве треба да буду на нивоу тромесечне вредности увоза. Задржавање 0,5% годишњег извоза могли бисмо сматратим довољним за опрез.

Економисти са запада посматрају земље у транзицији Источне и Средње европе као лабораторије с девизним курсом и

тако их и оцењују. Може се извести оцена да експерименти с курсевима нису допринели успеху стабилизације на дужи рок.

Неопходно је да будемо реални и стално да имамо пред собом чињеницу да се новац од јавности прима и доступан је у зависности и захваљујући моћи државе која га емитује.

Свако веће предузеће данас се бави и спољнотрговинским пословима, без обзира да ли се ради о производним или непроизводним предузећима. Уколико производи робе и услуге, предузеће их уједно и извози. Извоз се јавља као веома сигурна варијабла, не само што се проширује тржиште из позиције географско просторних димензија, или због тога што се на тај начин увећава укупна снага предузећа и стварају претпоставке за даљи раст, већ што на тај начин предузеће ствара претпоставке за својом водећом улогом у бранши и на домаћем тржишту. Ако робу предузећа купују и други купци а не само домаћи, онда је то претпоставка више за остваривање у дужем временском року економске стабилности. Афирмација на спољном тржишту кроз извоз везан је прилив ресурса кроз увоз, што значи да шири круг тржишних партиципаната признаје вредност предузећа, јер земље на нижем нивоу интернационализације, по правилу нису подобне за међународне конкурентске односе¹⁷.

РЕВОЛУЦИЈА КУЛТУРНИХ ПРОМЕНА И ЗАОКРЕТИ У КОНКУРЕНЦИЈИ

Ако се успех дуже одржава и што је он већи, то ће бити теже остварити промене пошто се доминантна позиција може претворити у декадентну - у самозадовољство. На пиједестелу моћи донети одлуку за промену јавља се као опасни преседан због немогућности проналажења материјално потврђених путоказа. Стратегија трасирања новог пута у условима доминантне позиције више је непозната за оног ко је на тој позицији него за имитаторе и пратиоце. Због немогућности адекватног кретања у будућност нужно се појавила потреба стварања динамике културних промена које се јављају као камен темељац за стратегију обнове, стратегију реконструкције, стратегију модернизације или за стратегију еволутивног новог доба. Помоћ за адекватно реаговање можемо наћи у модификацији Њутновим законима на културне промене¹⁸.

¹⁷ О овоме видети ближе у UNCTAD: External Trade of LDS - Development and Science, Vol. 1/1

¹⁸ Њутнови закони:

Полазећи од основних Њутнових закона извршићемо мале језичке модификације без прескакања интуиције како би остварили процес прилагођавања феномену културне промене у организацијама.

- Закон: понашање неке организације се неће изменити уколико на њу не делује нека спољна сила. Ретко која организација се сучељава са потребом да изврши неку значајну унутрашњу промену без неког значајног степена утицаја спољних сила које делују из окружења и које се на њу односе. Ако се успешност предузећа посматра кроз вредност пласмана оутпута у функцији времена онда карактеристике и квалитет оутпута нису добри. Разлози за њихово прихватање али и активно повратно деловање налазе се у околини. Под утицајем главних категорија стварних и потенцијалних купаца остварује се унутрашња реакција предузећа на изазове који долазе споља.
- Закон: количина промена понашања ће бити директно пропорционална количини напора који се у њега уноси. "Количина напора" поставља питање о ефикасности различитих врста напора и док је потпуно јасно да главна промена стратегије захтева главне промене у изворима обавеза, овакав поступак није аутоматски праћен захтеваним променама понашања.
- Закон: отпор организације да се мења биће исте вредности али супротног смера од количине покушаја који је уложен у њену промену.

Како каже М. Davidson у својој књизи "The Transformation off Management" овај закон држи вршиоца промене и ноћу будним. Што је организација хомогенија, историјски успешнија и природнија по свом саставу, то мање "спавања" вршиоц промена може да очекује. Што је јача култура, то је потисак јачи. Уколико не може да се пронађе никакав пут да се каналише спољашњи отпор, резултат је пат позиција. Уколико су вршиоци промена малобројни и представљају једини израз екстерне снаге (1. Закон) њихове шансе за

1) Тело ће остати у стању мировања или ће наставити да се креће праволинијски константном брзином све док на њега не делује нека друга сила;

2) Промена брзине кретања неког тела је директно пропорционална сили која на њега делује.

3) Акција и реакција, којом два тела делују једно на друго, увек је једнака по вредности и супротна по правцу деловања.

доношење значајних одлука су мале.

ЗАКЉУЧАК

У развијеним привредама али и у привредама у транзицији кључна реч је "конкуренција". То је присуство конкурената, актуелних или потенцијалних који сваки задатак могу учинити "релативним" као и "апсолутним" и конкуренција је обрнула потребу за оперативним планирањем у потребу за стратегијом. "Најбоље" и "боље" су постали извршни придеви, не "добри" - суперлативи и компаративни, увек повезивајући сваки аспект успеха супарничке организације које требају да зауставе остварења која предузеће жели постићи. Трка не иде на руку брзом већ бржем или можда чак више проицљивом него мање спором. Тада се не поставља питање високих или ниских већ конкурентних трошкова. Апсолутни економски успех у времену изразите конкурентске жестине је зависност од релативног конкурентског успеха. Стратегије 1970-их година базирани су на већем и много сигурнијем повраћају који би се могао постићи кроз супериорне релативне трошкове. Следи нам затим пословна стратегија као модерна менаџмент дисциплина праћена супериорном продајном ценом кроз диференцијацију која је у повратку праћена бржим временом одговора и кратким развојем циклуса новог производа на конкуренцији заснованој на времену. Стратегија се јавља као обавеза комбинације значајних ресурса на начин да се оствари успешна њихова комбинација и изненаде конкуренти што ће кроз резултате довести до постизања позиционе предности које воде остваривању специфичних циљева са или без настајања директне конкуренције.

Технолошко и развојно заостајање представљало би привредну катастрофу. Императив конкурентности је иновативност кроз техничко технолошко напредовање. Афирмација знања, иновативност кроз нове производе или побољшане карактеристике постојећих производа у смислу стандарда квалитета, те технолошка упоредивост, претпоставка су конкурентности и трајања организационих система.

ЛИТЕРАТУРА

1. Brynjolfsson E. i Hitt L.: "Informaciona tehnologija kao faktor proizvodnje: uloga razlika među firmama", *Economic Innovation and New Technology*, 1995, sveska 3.
2. Jeremy Rifkin, "The End of Work", Putnam's Sons, 1998. g.

3. OECD "Технологија, продуктивност и радна места" Париз, 1999.
4. The Economist A Survey of the World Economy, september 28 th 1996.
5. Тодосијевић Лазовић С., (2010) Нови производни програми, раст производне способности и економска ефикасност предузећа, докторска дисертација.¹
6. Тодосијевић Р., Стратегијски менаџмент, Економски факултет Суботица Том II. 2010.
7. Тодосијевић Р. Процена инвестиционих перформанси, Међународни конгрес Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске, Врућица 18-20.IX. 2014.
8. Тодосијевић Р. Прогностика, Савремена администрација Београд, 1982. стр. 49.
9. UNCTAD: External Trade of LDS - Development and Science, Vol. 1/1

Рад је примљен: 01.09.2015.

Рад је прихваћен за штампање: 30.09.2015